

Om respektfullt och avkoloniserat lyssnande

Stefan Östersjö, Nguyễn Thanh Thủy, David G. Hebert och Henrik Frisk, red., 2023. *Shared listenings. Methods for transcultural musicianship and research. Elements in twenty-first century music practice*. Cambridge: Cambridge University Press. 81 s. + video abstract på https://Cambridge.org/Östersjö_abstract. ISBN: 978-1-009-46225-9 (HB), 978-1-009-27254-4 (PB), 978-1-009-27257-5 (OC). ISSM: 2633-4585 (online), 2633-4577 (print).

I denna lilla behändiga bok i Cambridge Universitys serie *Elements in twenty-first century music practice* ryms stora frågor: Hur kan musiker från väsensskilda kulturer musicera tillsammans, utan att den starkes röst tar över? Hur påverkar olika ekonomiska förutsättningar och dominerande kunskapsdiskurser möjligheterna för gemensamt musikaliskt skapande? Är det överhuvudtaget möjligt att avkolonisera sitt eget lyssnande, och därmed skapa förutsättningar för kreativitet och musikalisk innovation på lika villkor?

Det finns förstås inga enkla och entydiga svar på denna typ av frågor. Den mångåriga erfarenhet av träget interkulturellt arbete som bokens författare besitter, har dock gjort det möjligt att presentera en ovanligt konkret text kring hur framtida musikerutbildning och konstnärlig forskning i musik skulle kunna utvecklas med hjälp av delat lyssnande (jfr *shared listening*, min svenska övers.) och arbete med metoden *stimulated recall*. Innehållet ligger snubblande nära vad som skulle kunna kallas en handbok i konsten att mötas musikaliskt över kulturella gränser. Men den är mer än så: Genom de fem kapitlen får läsaren en introduktion i grundläggande begrepp, en presentation av teknologidrivna framsteg i musikerutbildningar, en beskrivning av metoden *stimulated recall*, och en diskussion kring delat lyssnande i högre musikutbildning, forskning och musikers yrkesliv. *Stimulated recall* går i korthet ut på att inspelade sekvenser spelas upp för deltagarna som genom att återvända i minnet till avgörande moment kan reflektera över och analysera det som fokuseras, i detta fall musikalisk kommunikation.

Innehållet i boken vilar på de lärdomar och svårigheter som visat sig inom ensemblen *The Six Tones* arbete. Gruppen bildades 2006 som ett inslag i ett långsiktigt utbytesprogram (2000–2010) mellan Musikhögskolan i Malmö och Vietnam National

Academy of Music, med stöd från SIDA. Förutom uppenbara skillnader i kulturell bakgrund och olika ingångar i ägandeskap av projektet fanns olika musikaliska kunskapsvärldar och preferenser. Detta var en högst närvarande dissonans som projektet strävade efter att hantera genom att gruppens musicerande skulle bygga på ömsesidigt lärande, och att alla artistiska initiativ och allt beslutsfattande skulle göras på lika villkor. Till skillnad från tidigare projekt där argumentationen byggte på att underprivilegierade grupper behöver hjälp, menar författarna att ett dekoloniserat tillvägagångssätt – till både forskning och musicerande – är relevant för alla inblandade.

I avsnittet om lyssnande och subjektivitet poängterar författarna att ensemblespel innebär kommunikativ interaktion. De förhandlingar som detta innebär är inga större problem i en ensemble med homogen sammansättning, till exempel en västerländsk stråkkvartett. Problem uppstår däremot i grupper som *The Six Tones*, där det saknas gemensam kulturell kontext och dessutom delad kunskap om de musikaliska traditioner som gruppens medlemmar bär med sig. Vad betyder till exempel ornamentation och improvisation för en svensk experimentell musiker jämfört med en vietnamesisk bärare av tradition? Det skulle tidigt visa sig att så kallat ömsesidigt lärande var en omöjlighet, beroende både på sociala maktrelationer och skillnader i begreppsbruk.

För att hitta nya sätt att arbeta tillsammans inleddes ett arbete med dekoloniserat lyssnande, med hjälp av *stimulated recall* – en metod som gör det möjligt att närma sig minsta lilla musikaliska detalj, såväl som övergripande form för uppförande. I gruppens gemensamma och individuella reflekterande kring det hörda, menar författarna att de försatte sig i ett ”störande av det kända jaget” (s. 12, min övers.) som omskapade både lyssnandet och deltagarnas subjektivitet.

I kapitel två görs en historisk tillbakablick över nyckelpersoner som utvecklat metoden *stimulated recall*. Genomgången landar i att metoden visat sig lyfta fram både formella och informella pedagogiska erfarenheter, och att den i förlängningen kan leda till förändrad professionsförståelse och nya pedagogiska handlingar. Mot denna fond hänvisar författarna till egna tidiga studier där *stimulated recall* använts, vilket leder över till kapitel tre där arbetet med metoden inom *The Six Tones* i detalj genomlyses.

Det har inte varit ett arbete utan komplikationer., Ett par år in i processen, 2009, hade *The Six Tones* blivit en del av ett treårigt konstnärligt forskningsprojekt med titeln *(Re)thinking Improvisation*, vilket gav resurser att med full kraft fördjupa sig i interkulturellt arbete. Frustrerade dagboksanteckningar illustrerar här problematiken. En av de vietnamesiska deltagarna upplever att hon behöver stänga av en del av sig själv för att kunna bidra spelmässigt. Och hur ska den gemensamma rösten utvecklas nyanserat när den språkliga kommunikationen görs i ständigt tolkande mellan svenska, engelska och vietnamesiska?

Steg ett i processen var att gå igenom alla videoinspelningar av gruppens tidigare arbete, både repetitioner och konserter, och välja ut partier som organiserades i separata klipp för att analyseras gemensamt med hjälp av *stimulated recall*. Öppen kodning tillämpades, och videon stoppades så fort någon i gruppen upptäckte något att prata om eller problematisera. I kapitlet finns informativa figurer som visar hur de olika analysomgångarna av samma material utkristalliserade olika typer av kunskap och

förståelse. Med tiden utvecklade gruppens medlemmar en ny självförståelse och ett nytt fokus. Från ett initialt fokus på samarbete mellan traditionell vietnamesisk musik och experimentell musik riktades intresset tydligare mot att skapa förutsättningar för en gemensam röst. Analysarbetet fortsatte, nu med sikte på hur man med metoden *stimulated recall* kan nå nya sätt att skapa musik tillsammans genom så kallat ”transformerat lyssnande”; ett lyssnande som tillåter interaktion med musikaliska andra.

I kapitel fyra riktas fokus mot hur deltagarna tog sig an uppgiften att lyssna på det inspelade materialet och hur den muntliga interaktionen mellan dem påverkade den givna interkulturella situationen, liksom hur det konstnärliga samarbetet fördjupades. Detta genom fortsatt och fördjupad användning av *stimulated recall* inom ramen för projektet *Musical Transformations* som genomfördes 2018–2019. Resultatet av projektet redovisas här som fyra olika scenarier. I kapitlet skildras hur en i förstone tveksam hållning, på grund av olika estetiska referenser, skiftade till en vilja att arbeta gemensamt för att kunna möta publik både i och utanför Vietnam. I det fjärde och avslutande scenariot vänds uppmärksamheten helt mot de vietnamesiska musikernas uppförande av ett traditionellt stycke i olika versioner. Här blir de svenska musikerna varse vietnamesiska musikaliska begrepp och strategier för uppförande – detta är en viktig punkt för att ömsesidighet ska kunna äga rum. Enligt författarna skapades i denna fas en ömsesidigt kritisk och självkritisk process.

Detta resonemang fortsätter i det sista kapitlet som i huvudsak handlar om metodens implikationer för högre musikutbildningar, för aktiva musiker och forskare. Här förtydligas att det delade lyssnandet, som åstadkommit genom *stimulated recall*, inte handlar så mycket om ömsesidig förståelse. Det är snarare kritik, osäkerhet och tvekan som visat sig vara det viktiga bidraget. Genom att olikheter görs tydliga blir det också möjligt att fullt ut tillämpa transkulturalitet, vilket innebär bland annat personlig transformation genom mötet med tidigare okända musikaliska världar.

Författarna menar avslutningsvis att insikterna kring delat lyssnande mycket väl skulle kunna tillämpas vid musikerprogram, i synnerhet världsmusikutbildningar. *Stimulated recall* beskrivs också som en forskningsmetod med relevans för konstnärskap och forskning. Jag skulle till den långa listan vilja lägga till området musikpedagogik och lärarutbildningar i musik. *Shared listenings* är en teoretiskt underbyggd metodbok med konkreta beskrivningar av komplicerade musikaliska förhandlingar. Stundtals saknar jag dock de svenska musikernas röster i de valda citaten, vilket gör att det kan framstå som om det mest var de vietnamesiska musikerna som fick kompromissa i förhandlingarna. Men det är förmodligen ett uttryck för hur svårt det är att fullt ut dekolonisera forskning och musicerande. Bokens bidrag landar i minerad mark och fyller en besvärande kunskapslucka.

Eva Sæther